

Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Житомирський історико-філологічний інститут
регіональних досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

**Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем**

Науковий збірник,
заснований у 1997 р.

23

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2012**

УДК 82.07
ББК 83.3 (4укр.-4ж)-я5
В67

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Володимир Єршов, доктор філологічних наук,
головний редактор
Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук,
головний редактор
Володимир Білобровець, відповідальний секретар

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Ростислав Радишевський, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук
Олександр Чирков, доктор філологічних наук

Журнал «Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем» внесено до переліку науково-фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата філологічних наук (Постанова Президії ВАК України від 11.10.2000 р. № 1-03/8. Перереєстровано 01.07.2010 р. № 1-05/5).

Свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію:
Серія КВ № 12979-1863-Р від 16.07.2007 р.

Контактні адреси редакцій:

*Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10031. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп. 4, ауд. 401.
Телефони: (0412) 25-42-64, (0412) 25-24-67.*

© «Волинь-Житомирщина», 2012.

ISSN 2220-7996

ЗМІСТ

Полоністика

Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ
ТОМАШ ПАДУРА – ПОЛЬСЬКО-
УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ.....

5

Олександр АСТАФ'ЄВ
ТВОРИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В
ПЕРЕКЛАДІ ЧЕСЛАВА
ЯСТШЕМБЦЯ-КОЗЛОВСЬКОГО...

18

Володимир ЄРШОВ
TERTIUM COMPARATIONIS:
ПРАВОБЕРЕЖНА
ПОЛЬСЬКОМОВНА
ЛІТЕРАТУРА – МІЖ СХОДОМ І
ЗАХОДОМ .....

42

Людмила РОМАЩЕНКО
ПОВІСТЬ «ГЕТЬМАН МАЗЕПА»
ФРАНЦІШЕКА РАВІТИ-
ГАВРОНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ
ПОЛЬСЬКОЇ МАЗЕПАНИ .....

58

Анна ЦЕТЕРА
І СЛОВА ВМИРАЮТЬ НА
ВУСТАХ: КАЗАННЯ КСЬОНДЗА
ІГНАЦІЯ ГОЛОВІНСЬКОГО НА
ВИБОРАХ У ВОЛИНСЬКІЙ
ГУБЕРНІЙ В 1832 І 1835 РОКАХ
У ЗБІРНИКАХ РУКОПИСІВ
БІБЛІОТЕКИ ЯГЕЛЛОНСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ .....

74

Марія БРАЦКА
МАЛІА ПРОЗА МІХАЛА
ЧАЙКОВСЬКОГО: МІФ –
ІСТОРІЯ – ПАМ'ЯТЬ .....

86

Світлана БАЙДАЦЬКА
ПРОБЛЕМА ЕМАНСИПАЦІЇ У
РОМАНИ ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ
КРАШЕВСЬКОГО
«БОЖЕВІЛЬНА» .....

98

Ірина РУДЕНКО
ВПЛИВ ІДЕЙ ЗАХІДНОСВ-
РОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ НА
КРИТИЧНІ ПРИНЦИПИ

Вікторія БІЛЯВСЬКА

ПОРТРЕТ ЯК
ТЕКСТУАЛЬНИЙ
ПЕРИФЕРІЙНИЙ РЕФЕРЕНТ
У «МЕМУАРАХ»

Є. ФЕЛІНСЬКОЇ
ВОЛИНСЬКОГО ПЕРІОДУ
ЖИТТЯ 116

Неля ВАРФОЛОМЕЄВА
«MUSA DOMESTICA» В
ЕМІГРАЦІЙНІЙ
ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ
ТОМАША АВГУСТА
ОЛІЗАРОВСЬКОГО 127

Зарубіжна література

Олена ТКАЧУК
МНОЖИННІСТЬ КУЛЬТУР-
НОЇ САМОБУТНОСТІ
ДЖОЗЕФА КОНРАДА 140

Українська література

Олена ЮРЧУК
ЧОЛОВІЧЕ ПОСТКОЛОНІА-
ЛЬНЕ МЕСІАНСТВО (НА
ПРИКЛАДІ РОМАНУ
Є. ПАШКОВСЬКОГО
«ЩОДЕННИЙ ЖЕЗЛ») 149

Валентина ВАСИЛЮК
ЛІРИКА ОКСАНИ
ЛЯТУРИНСЬКОЇ ТА
ОЛЕКСИ СТЕФАНОВИЧА:
АРХЕТИП ВОЛИНСЬКОЇ
ОСЕНІ 157

Катерина ДЮЖЕВА
ДРЕВЛЯНСЬКИЙ ТРИПТИХ
ЛІНИ КОСТЕНКО 168

Тетяна КЛИМЕНКО
ЖИТОМИРЩИНА НА
СТОРІНКАХ РУСЬКИХ
ЛІТОПИСІВ 180

М. ГРАБОВСЬКОГО 106

Історія культури

Ірина КОПОТЬ

МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ
«ЖИТОМИРСЬКА МУЗИЧНА
ВЕСНА» ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА
СТЕЦЬОКА В КУЛЬТУРНОМУ
ПРОСТОРІ МІСТА: ФАКТИ ТА
МІРКУВАННЯ 187

Рецензії

Юлія БУЛАХОВСЬКА

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ
ПОГРАНИЧЧЯ
ЛІТЕРАТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ
УКРАЇНИ 206

Станіслав ПУЛЬТЕР

ПОЕЗІЯ ПРО ДИВОСВІТ ДОЛІ
(«Дзвонар» Марії Павленко) 210

Володимир ЄРШОВ,

Ольга КОРЖОВСЬКА

МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИСВЯЧЕ-
НА 200-РІЧЧЮ З ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ Ю. І.
КРАШЕВСЬКОГО «УНІВЕР-
СУМ ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ
КРАШЕВСЬКОГО» 212

Вітаємо

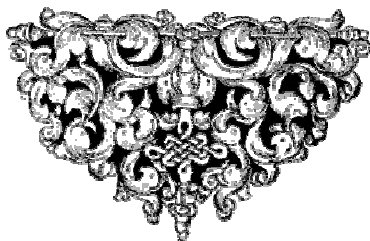
Євгенія ВОЛОЩУК 215

Володимир ЄРШОВ 216

Леонід ЗАКАЛЮЖНИЙ 217

Ярослава ШЕВЧУК 218

Тетяна ПАВЛІНЧУК 219

Вікторія БІЛЯВСЬКА

**ПОРТРЕТ ЯК ТЕКСТУАЛЬНИЙ ПЕРИФЕРІЙНИЙ
РЕФЕРЕНТ У «МЕМУАРАХ» Є. ФЕЛІНСЬКОЇ
ВОЛИНСЬКОГО ПЕРІОДУ ЖИТТЯ**

У статті на прикладі «Мемуарів із життя» Є. Фелінської розглянуто портрет як периферійний референт тексту, проаналізовано особливості його типології та встановлено закономірності творення стилістики образу.

Ключові слова: мемуари, портрет, характер епохи.

Мемуарна спадщина письменниці є винятковим здобутком польськомовної літератури Правобережної України ХІХ ст. Її унікальністю поряд з «розгорнутими публіцистичними пасажами, ґрунтовними аналітичними викладками й масштабними спостереженнями»¹ полягає в тому, що Є. Фелінська, як тонкий обсерватор, звертає увагу на периферійні елементи тексту, серед яких пейзаж, портрет, костюм і т. д., які покликані не лише поглибити образ, а розширити уявлення про історичний та ментально-настрійний характер епохи.

Життєвий і творчий шлях Фелінської став предметом вивчення науковців різних країн. В. Сливовська аналізує її історичний, політичний та культурний внесок у розвиток суспільства², А. Прокопчук подає ґрунтовну біографічну розвідку в контексті громадської діяльності³, А. Кучинський простежує умови її перебування в Сибіру⁴, Х. Мушинська-Гоффманова репрезентує художнє осмислення біографії Єви та її дітей⁵, П. Хмельовський акцентує увагу на літературній спадщині⁶, А. Зволан на прикладі спогадів розглядає поетику самотності⁷, В. Єршов досліджує

---

¹ Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності. – Житомир : Полісся, 2008. – С. 476.

² Sliwowska W. Polskie drogi do emancypacji. – Warszawa : PWN, 1987.

³ Прокопчук А. Жёны земли Беларусь. – Минск : УП «Издательский центр БГУ», 2003.

⁴ Kuczyński A. Syberyjskie szlaki. – Warszawa : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.

⁵ Muszyńska-Hoffmannowa H. Płomień na śniegu. Opowieść o Ewie Felińskiej i jej dzieciach. – Warszawa : Pax, 1986.

⁶ Chmielowski P. Autorki polskie wieku XIX : studium literacko-obyczajowe. Seria I. – Warszawa : Skład główny w biurze i ekspozycji Spółki Nakładowej Warszawskiej, 1885.

⁷ Zwołan A. Poetyka samotności w polskiej literaturze syberyjskiej. – Warszawa : PWN, 1995.

творчість письменниці в контексті канону авторів української правобережної мемуаристики⁸.

Персонажі, портрети яких відтворені в «Мемуарах з життя Є. Фелінської», є представниками полярних соціальних верств, виконують різні суспільно значимі функції, мають відмінний ступінь життєвого досвіду, але всі привертають увагу мемуариста й вимагають посиленого рівня об'єктивності у вибірковій реінтерпретації. А. Фелінський – видатний культурний діяч, Текля Фелінська та Стефан Малаховський – пересічні представники шляхти, поручик Ян Островський – колишній військовий, молодість якого минула в легіонах Я. Г. Домбровського, Войцех – лакей, що довгий час служив у родині Фелінських, ксьондз Біш – отець-настоятель парафіяльного костюлу в Замощі, що в сукупності презентує достатньо симультанний образ суспільства.

У мемуарах прослідковується певна типовість формування портрету. Є. Фелінська по чергово поєднує статичні, динамічні та аксіологічні характеристики, які в різній мірі стають основою побудови портретного опису. Ціннісна авторська оцінка є невід'ємним елементом творення образу.

А. Фелінський – відомий драматург, вчений та освітянин, один з найвидатніших представників родини Єви. Опис має ряд особливостей, що полягають у непересічній постаті А. Фелінського, у процесі створення портрету на основі яскравого першого враження, в атмосфері домашнього затишку, яка зазвичай нехарактерна для змалювання історичних постатей такого масштабу.

Статичним елементом портретної парадигми є суб'єктивна рефлексія зовнішності: «Алойзи був низького зросту, майже на чверть лікта нижчий від Герарда і на вісімнадцять років старший від нього, бо був первістком в родині. Але його обличчя мало яскраво виражений фамільний тип: така ж сама гладкість і білість шкіри, подібний абрис обличчя, більш округлий, ніж продовгуватий, такий самий колір очей, але Алойзи мав насиченіший рум'янець і трохи темніший колір волосся»⁹.

Надалі портрет розширюється за допомогою динамічних елементів, які становлять собою наступний рівень його творення: «Руки в нього були швидкі, обличчя пожвавлене, його вираз змінювався щохвилини, набуваючи різноманітних тонів. Але лише на мить хмаринка смутку могла проступати на його обличчі, лише

---

⁸ Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму. *Op. cit.*

⁹ Felińska E. *Pamiętniki z życia*. Seria II. – T. 1. – Wilno : Nakładem i drukiem J. Zawadzkiego, 1856. – 461 s. – S. 199.

на хвилину він розпалювалося від радості, або замислювався над чимось, і його думки літали десь далеко»¹⁰.

Є. Фелінська концентрує увагу саме на динамічних елементах портрету. Внутрішні психічні стани людей, як пише В. Белянін, відбиваються в міміці (виражальні рухи м'язів обличчя), пантоміміці (виражальні рухи всього тіла), в динаміці мовлення (інтонація, темпоритм), можуть говорити про динаміку аналітичних процесів, про багату, розвинену уяву, про те, що людина постійно прагне до розвитку та пізнання¹¹. Але Єва зауважила також контраст, який властивий характеру Алойзи: поряд із динамікою простежується й певна статика внутрішнього спокою, адже «тимчасові зміни виразу обличчя швидко зникали, і знову виднілася душевна рівновага»¹².

У побудові мемуаристичного образу Алойзи конкретика чіткої характеристики рис обличчя і чисел, поданих на початку, відходить на периферію, й акцент у цьому портреті зроблений на динаміку. Така локалізація уваги пояснюється емоційністю ситуації першого знайомства, під час якого свідомість людини зафіксувала окремі елементи, а цілісність образу формується вже пізніше на основі поточних вражень та пізнішого художнього переосмислення.

Образність портрету полягає у використанні розгорнутої метафори для змалювання динаміки мисленнєвих процесів. Вона містить декілька метафоризованих компонентів («хмаринка смутку», «думки летіли», «виднілась душевна рівновага»), що мають за мету розширити й сформуванню уявлення про особистість. На прикладі образу А. Фелінського можна говорити про концентрований тип портрету, характерними рисами якого, на думку І. Бикової, є неможливість відтворення і доповнення одиноїчності номінації в ході розгортання тексту¹³.

Постать А. Фелінського непересічністю своєї індивідуальності, вагомим внеском у суспільно-культурне життя краю привертала увагу багатьох визначних діячів того часу, серед яких були Ю. І. Крашевський, О. Козерадський, Г. Олізар.

Ю. І. Крашевський у «Спогадах з Волині, Полісся та Литви» згадує про Оссову, «давнію власність А. Фелінського, автора „Барбари”». Стоїть тут ще його будинок і його кімнатка, в якій

---

¹⁰ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 200.

¹¹ Белянін В. П. Психолінгвистические аспекты художественного текста. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1988. – С. 90.

¹² Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 200.

¹³ Быкова И. А. Типология портрета персонажа в художественной прозе А. П. Чехова // Языковое мастерство А. П. Чехова. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1988 – С. 144.

створив свій шедевр». Автор акцентує увагу на кабінеті митця: «У його кабінеті, над каміном, є ніби видертий зі стереотипного видання Дідро портрет чи увінчане погруддя, а скоріше груба карикатура Вергілія. Кімната, в якій працював, має одне вікно, скляні двері, які ведуть на город, вона холодна, довга й сумна, трохи її оживляє камін»¹⁴. Алойзи дістав Оссову в спадок і покладав великі сподівання на отримання прибутку від продажу лісу. Ю. І. Крашевський зазначає: «Зanedбавши звичайне господарство, щиро взявся Фелінський до лісового виробництва <...>, але хотів все робити одночасно: писати „Барбару” й різати ліс, робити дошки й перекладати Деліля, тому справи пішли не дуже добре»¹⁵. Створюючи портрет Алойзи, Ю. І. Крашевський йде тим же шляхом, що й Єва, акцентуючи увагу на предметному світі митця, через осмислення якого автор намагається вийти на його узагальнення й пов’язання із внутрішнім світом.

Розлогу портретну характеристику А. Фелінського бачимо в спогадах Г. Олізара. Видатний драматург відіграв помітну роль у його творчому становленні як митця, бо з дитинства підштовхував до літературної праці й давав цінні рекомендації щодо вибору наукових творів. Після смерті Алойзи Г. Олізар створив Товариство об’єднаних друзів А. Фелінського, «метою якого було надавати підтримку залишеній родині, а також опікуватись думками молоді, яка так гостро відчувала втрату свого директора»¹⁶. У промові на річницю з дня його народження, Г. Олізар з патетикою і глибокою повагою виголосив, що «кожен молодий волинянин знає, чому повинен шанувати святі тіні Чацького і Фелінського»¹⁷. Г. Олізар наголошував на внеску А. Фелінського в розвиток навчального закладу і зазначав, що «останній величний блиск кременецької школи спалахнув при ньому і після нього назавжди погас»¹⁸.

У спогадах Г. Олізара А. Фелінський постає, як «низький, жвавий, кременезний, хоч не товстий». Автор акцентує увагу на динаміці міміки, про яку говорила й Є. Фелінська: «не був привабливий, але мав багато швидкості в очах і багато добродушності та наївності в посмішці»¹⁹. Г. Олізар оцінює

---

¹⁴ Kraszewski J. I. Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1985. – S. 42.

¹⁵ Kraszewski J. I. Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. Op. cit. – S. 43.

¹⁶ Olizar G. Pamiętnik 1798 – 1865 / Przedmowa J. Leszczyca. – Lwów : Nakładem Księgarni Gubhynowicza i Schmidta, 1892. – S. 12.

¹⁷ Olizar G. Do złączonych przyjaciół s. p. Alojzego Felińskiego, dyrektora Liceum i szkół Gubernii Wołyńskiej, członka uczonych towarzystw etc., w dniu Jego imienin 21 czerwca 1820 roku. – Kremieniec, 1820. – S. 12.

¹⁸ Olizar G. Pamiętnik 1798 – 1865. Op. cit. – S. 164.

¹⁹ Olizar G. Pamiętnik 1798 – 1865. Op. cit. – S. 161.

А. Фелінського, як митця: «як поет, він – ремісник, щоправда свої вірші не виконував, як Дмуховський, а виливав у форми й старанно відшліфовував»²⁰. Зауважує, що негаразди в сім'ї і житті у провінції заважали його творчому становленню: «сидячи в селі, втрачав зв'язок зі столичними літераторами та впливовими людьми свого часу»²¹. Таке масштабне, насичене образними елементами портретотворення дозволяє говорити про визначну роль А. Фелінського в житті Г. Олізара.

О. Козерадський (учень Волинського ліцею в Кременці) у «Спогадах зі шкільних літ» акцентує увагу на суспільній діяльності А. Фелінського в стінах цього навчального закладу. Саме за часів його директорства школа здобула почесний статус ліцею. На його визначну роль вказує й той факт, що, за словами О. Козерадського, навіть після смерті А. Фелінського у Кременці «на устах і в серцях молоді залишилися слова з його визначної драми про те, що „Ніколи перед чужою владою й мечем тирана не зігнуться коліна вільних поляків”»²². Також О. Козерадський зазначає, що за директорства А. Фелінського «Товариство доброго польського читання та письма» створило періодичне видання «Наукові вправи», де поряд з поезіями «часто невеликої вартості» можна було знайти й «поважні, повчальні фрагменти»²³. У юнацьких спогадах О. Козерадського простежується певна дистанція, стриманість у змалюванні, що пояснюється поважним громадським статусом А. Фелінського та віддаленістю їхнього знайомства.

Кожен з вище зазначених авторів обирає власну модель побудови образу А. Фелінського. Спільною ознакою творення образу в Ю. І. Крашевського та Г. Олізара є наголос на літературній творчості, О. Козерадський поставив на перший план суспільну діяльність, а Є. Фелінська концентрує увагу на особистісних якостях Алойзи.

Портрет Теклі Фелінської, молодшої сестри Алойзи яка репрезентує у мемуарах Єви інший елемент суспільної ієрархії, побудований на принципах романтичного світовідчуття, таких як, таємничість і містифікація. «Текля, яка народилася вже після смерті батька, була на два роки молодша за Герарда. Була світлою блондинкою з білою делікатною навіть трохи блідою шкірою, волосся природно спадало кільцями і здавалося завитим у локони. Коса була заколена черепаховим гребенем, а чорний атласний

---

²⁰ Olizar G. Pamiętnik 1798 – 1865. Op. cit. – S. 160.

²¹ Olizar G. Pamiętnik 1798 – 1865. Op. cit. – S. 164.

²² Kozieradzki A. Wspomnienia z lat szkolnych 1820 – 1831. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1962. – S. 72.

²³ Kozieradzki A. Wspomnienia z lat szkolnych. Op. cit. – S. 185.

шляфрок на ваті ще більше підкреслював блідість шкіри»²⁴. Мемуарист акцентує увагу на контрастному поєднанні білого й чорного кольору: на фоні темної, мало освітленої кімнати дівчина має підкреслено тендітний, загадковий вигляд. Є. Фелінська, будучи уважним і тонким спостерігачем, помічає й гребінь у зачісці дівчини, який на той час був модним аксесуаром і свідчив про досить високе матеріальне становище власниці.

Також Є. Фелінська зазначає, що для Теклі «не була характерна така рухливість, якою відзначався Алойзи, але доброта і краса, приправлена тендітною меланхолійністю, становили головний її вираз. Ні в мові, ні у вбранні не видно було жодної претензійності, все здавалося дуже простим, але в тій простоті виднівся слід гарного смаку, і в цілому, здавалося, що над нею витав якийсь подих вищого духу»²⁵. Простота, тендітність, плавність, робить образ дівчини майже невагомим, а звернення до вищого духу, ще більше підкреслює романтичні бачення світу автора. Це досягається і вживанням метафори «тендітна меланхолійність», на основі якої базується штрихи романтичного портрету. Портретний опис побудований на основі статичного елементу. Поданий образ можемо потрактовувати як портрет-сприйняття (за визначенням Г. Сиріци), характерною атрибутом якого є показ «теперішнього» стану особистості, при якому постійні риси висвічуються тією або іншою стороною в певній ситуації²⁶.

Портретні характеристики шляхтича пана Стефана Малаховського та поручика Яна Островського створені за принципом бінарних опозицій, які призводять до ефекту контрасту й насиченості зображуваних образів. Портрети побудовані на основі поєднання різнопланових елементів опису: зовнішні прояви особистісних якостей, до яких належать деталі одягу, манера розмовляти, поводитися та внутрішні характеристики. Вони починаються з опису зовнішності Стефана Малаховського, що становить статичний рівень портретної системи. Він «якщо і не був старшим за пана Островського, то принаймні виглядав значно поважніше. Йому могло бути понад сорок років, одягався польськи, але його вбрання вирізнялося певною елегантністю»²⁷. Наступним елементом є опис костюму: кунтуш, підшитий атласом, жупан, пояс, оздоблений золотом, запонка з камінням, що фіксувала комір сорочки, тому Є. Фелінська зауважує, що «пан

---

²⁴ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 201.

²⁵ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 201.

²⁶ Сырица Г. С. Поэтика портрета в романах Ф. М. Достоевского. – М. : Гнозис, 2007. – С. 231.

²⁷ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 319.

Малаховський добре дбав про свою зовнішність, адже одяг йому дуже личив»²⁸. Також такі елементи костюму можуть вказувати на досить високий суспільний статус власника: жупан, одягнений під кунтуш, складав дворянське національне вбрання, про відповідне місце в соціумі говорить й оздоблення дорогоцінним камінням та золотом. Хоча одяг і допомагає визначити суспільний статус носія костюму, виказати «його статъ, фах, професію», але «водночас «дозволяє» всьому цьому вводити в оману»²⁹.

Пан Островський був абсолютною протилежністю. «Був це чоловік вражаючого зросту, але тонкий, худий, з дуже випуклими чорними очима, які, здавалося, не могли всидіти на місці, і тому постійно бігали, постійно були в русі. Ця рухливість передавалася всій його особі і навіть мовленню: говорив він дуже багато та голосно, охоплював за раз багато тем, але жодної не закінчував»³⁰. Власне саме така манера говорити привернула увагу автора. Нерозбірливість мовлення, незнання відомих фактів, назв країн, місцевостей, помилково настановило Є. Фелінську на думку про те, що «його нога навіть не була за кордоном, де за власними розповідями він провів декілька років»³¹. Цей портрет базується на динамічному елементі портретної системи і має в своєму складі риси характероцентричного опису. Це ескізна характеристика, вона відзначається комічним забарвленням, що передає враження, яке справила ця постать на авторку. Посилює комічний ефект використання метафори «очі не могли всидіти на місці, <...> постійно бігали».

Є. Фелінська не коментує вбрання Островського, лише зазначає, що він був одягнений по-французьки. Одною із визначальних рис XIX ст. стало надмірне захоплення французькою культурою (галоманія), що призводило до руйнування своєрідної національної автентики. Убачаючи в цьому загрозу для національної культури, провідні діячі боролися з цим явищем за посередництвом художньої літератури. А. Фредро в п'єсі «Клятви дівочі, або Магнетизм серця»³² в образі головного героя Густава показує зіткнення автентичної польської землевласницької

---

²⁸ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 319.

²⁹ Ершов В. О. Семантична дихотомія мундиру в мемуаристичній літературі Правобережної України першої половини XIX століття // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – № 45. – С. 79.

³⁰ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 319.

³¹ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 319.

³² Fredro A. Śluby panieńskie czyli Magnetyzm serca. Komedia w pięciu aktach wierszem. – Łwów : Spółka wydawnicza «Vita», 1929.

культури і закордонної, що являє собою основу для створення комічних ситуацій.

Перебування Островського за кордоном у складі легіонів, сформованих під проводом Я. Г. Домбровського підтвердилося, але вступив до війська зовсім молодим, «без жодних підготовчих знань, з розхристаністю в характері та безладом в голові»³³. Саме це визначило подальший розвиток його особистості й ті особливості, на яких робила акцент Є. Фелінська. Це дозволяє говорити про динаміку поглядів авторки та її літературний етикет, що, у свою чергу, підвищує довіру до тексту.

У портреті ксьондза Біша домінує аксіологічна складова, образ лише злегка окреслено: «Ксьондз Біш був людиною чесною, в душі його була доброта й євангелічна поблажливість, яку доповнювалася простою та завжди охочою допомогою кожному»³⁴. Він був отцем-настоятелем парафіяльного костьолу в Замоші, і, за словами автора, «його душевність та щире зацікавлення осолодили на мить наше досить довге поневіряння»³⁵. Це портрет, що має у своєму складі характероцентричний опис.

Окрему позицію займає портретна характеристика лакея Войцеха. У мемуаристичній літературі романтизму портрети слуг, лакеїв, козачків – досить рідкісні, а такий детально виписаний портрет дозволяє говорити про особливу роль, яку Войцех відігравав у житті родини Фелінських. Автор також підтверджує цю думку, зазначаючи: «Войцех розділяв з нами всі хороші та погані дороги, що траплялися в житті. Дозвольте ж змалювати його, оскільки і поставою, і характером, і вчинками відрізнявся від інших, і в цілому то був досить оригінальний тип»³⁶.

Першим елементом портретної парадигми є статичний опис зовнішності: «Було йому років п'ятдесят або трохи більше, мав кругле й відкрите обличчя, яскраво-блакитні очі та високе чоло»³⁷. Наступним об'єктом зацікавлення стає зачіска: «Значно посивіле волосся завжди було коротко підстрижене й старанно зачесане догори, утворюючи ніби щітку, лише біля вух воно спадало в іншому напрямку. Але ззаду волосся було не стрижене, лише заплетене в маленьку косичку, перев'язану чорною стрічкою»³⁸. У художньому творі зачіска виконує важливу роль у формуванні

---

³³ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 420.

³⁴ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 2. – Wilno : Nakładem i drukiem J. Zawadzkiego, 1859. – S. 420.

³⁵ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 2. Op. cit. – S. 420.

³⁶ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 53.

³⁷ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 53.

³⁸ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 53.

уявлення читача про літературний персонаж, а в мемуарах дозволяє говорити про соціальне становище об'єкта зображення. У той час в Європі захоплювались зачісками в стилі бідермаєр, основою якого було коротке волосся, завите в локони й зачесане догори. Войцех у зв'язку з своїм соціальним статусом, міг дозволити собі лише зачесати по-модному волосся й заплести кіску.

Наступним рівнем у портретній характеристиці, якому притаманний динамічний елемент, є одяг або його частини та різні аксесуари, що є яскравим свідченням про естетичні смаки, риси вдачі, майновий стан та рід занять особи, яку змальовують. Це Войцех «завжди був одягнений лише в чорний фрак, сорочку носив із хвилястим жабо, а в кишеньці жилетки тримав великий, як ріпа, годинник, що звисав на товстому шнурку, майстерно зробленому з блакитних намистинок»³⁹. Увага концентрується на кишеньковому годиннику, який в XIX ст. вже, як зазначає В. Пипуніров⁴⁰, не будучи предметом розкоші (хоча Є. Фелінська продовжувала його трактувати, як прикрасу), все ж залишався виразником привілейованого становища Войцеха в родині Фелінських. Наявністю годинника оздоблення не закінчувалося: «з кишеньки, на ланцюжку, припасованому до годинника, звисали печатки, персні та інші речі, не відомо, для чого призначені більше – для потреби чи краси»⁴¹. Це створює уявлення про Войцеха, як про людину, яка займає відповідне положення в родині свого господаря і яка намагається дотримуватися модних тенденцій у межах свого соціального статусу.

Наступним етапом у творенні портрету є аксіологічна характеристика лакея. Автор зазначає, що такий тип слуг, як Войцех, зник разом із звичаями, на яких він виховався. Маються на увазі старошляхетські благородні традиції минувшини, ностальгія за якими є характерною ознакою не лише для мемуарів Є. Фелінської, але й більшості літературних творів того часу. «Вірний, добродушний, правдивий, трохи фамільярний, рідкої безкорисливості»⁴² – саме так автор описує головні внутрішні якості слуги. Також Є. Фелінська зазначає: «у присутності господарів не вмів ходити навшпиньки, як танцмейстер, чого вимагають від сучасних лакеїв, не вмів мовчати, як автомат, не мав на обличчі виразу рабовласницького служіння і цілковитої закритості своєї людськості, втіленої у відсутності права на власну

---

³⁹ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 54.

⁴⁰ Пыпуныров В. Н. История часов с древнейших времён до наших дней. – М.: Наука, 1982. – С. 34.

⁴¹ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 54.

⁴² Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 54.

думку. Іноді охоче дозволяв собі говорити вільно, висловлював свою думку, коли в цьому була потреба, але добро господарів, а особливо їхню честь відстоював завзято, не шкодуючи власної праці та іноді навіть і власної кишені»⁴³. Але Є. Фелінська не ідеалізує слугу, зауважуючи, що для виставлення свого господаря в кращому світлі, готовий був навіть щось прибрехати. Для того щоб постать цього непересічного чоловіка змалювати якомога краще, автор подає детальну інформацію про місця його служби, про колишніх господарів та про обставини, за яких він потрапив до дому Фелінських. Портрет Войцеха є характероцентричним (детальне розкриття соціальних і психологічних рис) з вкрапленнями опису зовнішності. Дати влучну характеристику допомагають розлогі порівняння, які оформлюють всі елементи зображення в цілісну портретну парадигму.

У «Мемуарах із життя» Є. Фелінської представленні портрети різних постатей. Автор, враховуючи особистісну індивідуальність, обирає відмінні засоби творення портретних характеристик, що дозволяє простежити стилістику кожного образу.

Образ А. Фелінського базується на трьох рівнях портретної системи, але акцентування уваги відбувається на динамічному аспекті. Використання метафоризованих елементів підкреслює фрагментарність, характерну для цього портретного опису. В образі Теклі Фелінської простежується статичний рівень портретної парадигми. Він створений у традиціях романтичного світовідчуття, має у своєму складі елементи кольороцентричного та туалетоцентричного опису і трактується як портрет-сприйняття.

Образи Стефана Малаховського та Яна Островського побудовані за принципом бінарних опозицій, мають характерні риси туалетоцентричного портретотворення і містять у своєму складі всі рівні портретної системи. Характеристика Войцеха є найбільш докладною і охоплює всі елементи портретного опису. Спільною ознакою для всіх портретів є характероцентричний складник і аксіологічна, власне авторська оцінка, які проявляються в більшій чи меншій мірі.

---

⁴³ Felińska E. Pamiętniki z życia. Seria II. – T. 1. Op. cit. – S. 54.

Виктория Билявская.

***Портрет как текстуальный периферийный референт в
«Мемуарах» Е. Фелинской волынского периода жизни***

В статье на примере «Мемуаров из жизни» Е. Фелинской рассмотрен портрет как периферийный референт текста, проанализированы особенности его типологии и установлены закономерности создания стилистики образа.

Ключевые слова: мемуары, портрет, характер эпохи.

Viktoria Bilavska.

***The portrait as a textual peripheral referent in The «Memoirs» by E.
Felinska Volyn life period***

The portrait is considered as peripheral text referent, analysed features of its typology and established patterns of style image creation in the article on the example of «Memoirs» of E. Felinsky's life.

Keywords: memoirs, portrait, character of epoch.

